

EGY „EMLÉKIRAT” JELENTŐSÉGE KODÁLY ZOLTÁN PEDAGÓGIAI KONCEPCIÓJÁNAK TÜKRÉBEN

CZEMMEL ANTÓNIA MÁRIA

*Eszterházy Károly Katolikus Egyetem,
Neveléstudományi Doktori Iskola*

Kutatásunk a hazai zenei nevelés és tehetségmentés történetének memorandumát kívánja bemutatni Kodály Zoltán zenepedagógiai írásaira támaszkodva. Erre azért is van szükség, hogy így teljesebb képet kapjunk a „Magyar Állami Énekiskola” intézményszerűségi történetének fontosságáról, egy eszme iránti mély elhivatottságáról. Tarhos volt az az intézmény, mely egyedülként indította útjának a kodályi koncepciót, és vállalkozott ezen koncepció módszertani adaptálására: az „ügynevezett népi kultúra talaján szerkesztett zenei tanterve, Kodály közelsége...” (Gulyás, 1988, p. 20.)

Magyarországon az 1945-ös eseményekkel lezáruló és elinduló folyamatok vegyes megítélés alá esnek, elsősorban ami a művelődési élet, valamint a nevelésügy alakulását illeti. Sík Sándor a *Demokrácia és nevelés* című könyv előszavában a következőképpen fogalmaz: „[...] új korszak kezdődik. Új kort csak új emberek teremthetnek. Minden azon fordul, tudunk-e tisztább, egészségesebb szellemű – tegyük hozzá magyarabb szellemű – társadalmat nevelni.” (Sík, 1945, p. 3.) 1945 után felértékelődik az oktatás szerepe: ismét átértékelődött az iskolának a szerepe, fontos célként fogalmazódott meg a vidék elmaradottságának, az analfabetizmusnak a felszámolása, az iskolai életen kívüli népművelés szellemisége is. Nagy felelősség hárult az akkori nevelőkre: remény az új, a jobb jövő megépítésére, a mindenki számára elérhető tanulás, művelődés általi igény az új magyar kultúra megteremtésére. Ehhez lelkes „építőmunkásokra” volt szükség, akik kitartó, elszánt tenni akarással szerettek volna tudást átadni az elmaradott falvakban és tanyavilágban is.

A magyar zenei élet nagy hatású gondolkodójának, Kodály Zoltánnak az 1945-ig megjelent zenepedagógiai munkái alkalmat nyújtanak arra, hogy írásait pedagógiai céllal vizsgáljuk meg a Gulyás György által benyújtott memorandumban, amit összehasonlít, illetve elemző módszereket alkalmazva igyekeztünk a korábbi kutatásokhoz (Mészáros, 1982, 1989, 1992) kötni, illetve azokat továbbgondolni. Kutatásunk során az intézményben folyó munkát újraértelmeztük, hiszen iskolatörténeti jelentősége már eddig is ismert volt (Csende, 1976; Gulyás, 1988), de neveléstörténeti jelentőségével még nem foglalkoztak. Éppen ezért olyan fogalmak szemszögéből vizsgáltuk az intézményt, mint azt életreform és reformpedagógiai törekvések vagy a népi gondo-

lat. A memorandum szövege a nemzetnevelő kodályi írásokra támaszkodva mélyebb pedagógiai tartalom feltárására és bemutatására törekszik.

Kulcsszavak: zenei nevelés, tehetségmentés, kodályi koncepció és Békés-Tarhos

Bevezetés

Magyarországon az 1945-ös eseményekkel lezáruló és elinduló folyamatok vegyes megítélés alá esnek, elsősorban ami a művelődési élet, valamint a nevelésügy alakulását illeti. Sík Sándor a *Demokrácia és nevelés* című könyv előszavában a következőképpen fogalmaz: „... új korszak kezdődik. Új kort csak új emberek teremthetnek. Minden azon fordul, tudunk-e tisztább, egészségesebb szellemű – tegyük hozzá magyarabb szellemű – társadalmat nevelni.” (Sík, 1945, p. 3.)

1945 után felértékelődik az oktatás szerepe: ismét átértékelődött az iskolának a szerepe, fontos célként fogalmazódott meg a vidék elmaradottságának, az analfabetizmusnak a felszámolása, az iskolai életen kívüli népművelés szellemisége is. Nagy felelősség hárult az akkori nevelőkre: remény az új, a jobb jövő megépítésére, a mindenki számára elérhető tanulás, művelődés általi igény az új magyar kultúra megteremtésére. Ehhez lelkes „építőmunkásokra” volt szükség, akik kitartó, elszánt tenni akarással szerettek volna tudást átadni az elmaradott falvakban és tanyavilágban is.

Tanulmányunk a hazai zenei nevelés és tehetségmentés történetének memorandumát kívánja bemutatni Kodály Zoltán zenepedagógiai írásaira támaszkodva. Erre azért is van szükség, hogy így teljesebb képet kapjunk a „Magyar Állami Énekiskola” történetének intézményesülési fontosságáról, egy eszme iránti mély elhivatottságáról. Tarhos volt az az intézmény, mely egyedülként indította útjának a kodályi koncepciót, és vállalkozott ezen koncepció módszertani adaptálására: „úgynevezett népi kultúra talaján szerkesztett zenei tanterve, Kodály közelsége...” (Gulyás, 1988, p. 20.)

Egy „Emlékirat” története...

Bartók Béla születésének 65. évfordulójára fogalmazta meg az alábbi gondolatokat Kodály Zoltán: „Aki ilyenkor kimegy az erdőbe, láthatja, hogy a hóvirág diadalmasan átfúrja a növekedésének útjába álló, ráboruló száraz levelet. Ezt forradalomnak mondják a száraz levelek, pedig ez a rend: ez az élet örök törvénye. Elmúlik a régi, új lép a helyébe. Azért nem minden múlik el. Megmarad a fatörzs, csak új lombot kap. Megmarad a fenyő, csak új koronája nő évenként. Ez a törvénye a művészet fejlődésének is.” (Kodály, 1954, p. 105.)

Ez nemcsak a művészet fejlődése, hanem magáé a nevelés-oktatásé is. Egy körös folyamat, ami nem érhet véget, ami mindig megújul, és utat tör magában a ki-

neveltek, a zene által „beoltottakon” keresztül. Ehhez kell egy olyan intézmény, egy vezető, egy tündérbert, ahol ez a folyamat – „rügyfakadás, gyümölcsoltás, magvetés, megújulás, újjászületés” – távol a világ zajától megszületik. (Kodály, 1954, p. 105.)

Sajátos, egyedülálló zenei kísérletként jelenik meg „az Alföld csendjében” a „Magyar Állami Énekiskola”, amit eleinte „Kodály Zoltán Kollégiumnak” is neveztek. Fontos megjegyeznünk, hogy az iskolának nem volt előzménye, maga Gulyás György álmodta meg az egészet. Mondhatjuk, ekkora érett be azon kodályi erőfeszítése, hogy „az általános zenenyelv keretein belül a magyar zenei anyanyelv” legyen egy iskola pedagógiai hitvallása, intézményesülésének célja. (Molnár, 1933, p. 22.) A kodályi elvek mellett egyfajta tehetségmentésről is szólnunk kell, hiszen az iskola az elszigetelt falu és tanyavilág paraszti származású (későbbiekben munkásszármazású), zeneileg tehetséges gyermekeket kívánta felkarolni. A néhai tarhosi tanár, Gyarmath Olga szavaival élve: „a békéstarhosi iskolaalapítás azt a célt szolgálta, hogy felkutassa az arra érdemes zenei tehetségeket, főleg a vidéki gyerekeket, és biztosítsa számukra a tanulás, a zenei képzés és továbbtanulás lehetőségét.” (Gyarmath, 2001, p. 25.)

1945. augusztus 3-án terjesztette be memorandumát a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz Békéscsaba polgármesterén keresztül Gulyás György, a fiatal tanító, melyben igényét fejezte ki az első, még nem meglévő iskolai keretek közt létrehozandó új iskola alapítására azzal a céllal, hogy a Kodálytól tanult „énekelés” programot és a falvak, tanyák számára zenei nevelők képzését intézményi szinten biztosítsa. Ez a memorandum az iskolaalapító pedagógiai programja, hitvallása és egyben egy személyiség karakterrajzolata is.

Saját élete példája készítette az intézmény létrehozására. Visszaköszönnek azon Molnár-féle pedagógiai gondolatok – szembeállítva Gulyás édesapjának mondatával: „majd muzsikálok én derekadon...” –, hogy a hangszeres zenei nevelést „nem jó 10-12 éves koron túl halasztani, mert a csontrendszer és izomzat csak úgy rendelhető alá teljesen a zenejáték céljainak, ha a tanulás még puha ujjporcokkal indulhat”. (Molnár, 1933, p. 17)

Gulyás saját bőrén tapasztalhatta meg, hogy nem mindegy, hova születik az ember: „a falusi ember, főleg a paraszt, a zenélést luxusnak tekintette, amelyre sem időt, sem pénzt nem áldozott.” (Gulyás, 1988, p. 21.)

Már 1944-ben azon gondolkodott, hogy olyan intézményt kell létrehozni, amely a falusi tehetségeket hivatott az elzártság és kizártság hátrányaitól megszabadítani. Gulyásban élt a „megújulás vágya”, hogy a teheséges, szegény, parasztszármazású gyermekeket hozzászámítsa álmaik megvalósulásában. Bár Kodály nagy tisztelője volt Gulyás, a zenei tehetségek képzésében nem a kodályi elveket gondolta követendőnek, csakis a „zenei írástudatlanság felszámolásában” tartotta fontosnak a metódus használatát. (Gulyás, 1988, p. 22.)

Az Emlékirat kezdő soraiban olvashatjuk: „az új korszak hajnalán vagyunk”. Joggal gondolta Gulyás, hogy ez az intézmény, ami teljesen új volt az akkori korban, a „magyarság iskolája” lehet idővel, ahol a nemzeti múlt és a kultúra értékei találkoznak, és a kodályi pedagógiának – az énekes Magyarországnak – alma matere lesz.

Az intézmény vizsgálata szempontjából fontos ezen dokumentum részletes elemzése, hiszen olyan kulcsszavakat találunk benne, melyek magukban hordozzák a választ is az intézmény későbbi megszűnésével kapcsolatos kérdésekre. Igyekezünk az oksági magyarázatokat adó, bonyolult és valódi összefüggéseket feltáró szintézisalkotásra, a forrásmunkák felkutatására, és azoknak a valódi pedagógiai jelenségek közötti viszonyait rekonstruáltuk. Ez azt jelenti, hogy tisztában kell lennünk Gulyás addigi pedagógiai jártasságával – ami Kodály Zoltán 1945-ig megjelent zenepedagógiai műveit jelentette, kiegészítve Molnár Antal a „Gyermek és a zene” vagy Ádám Jenő a „Módszeres énektanítás” című munkáival.

A memorandum tartalmát tekintve már magában a bevezető részben egy hosszabb leírással találkozhatunk, amelyben többek között Gulyás elképzeléseit, félelmeit, Kodály intelmeit olvashatjuk.

Pukánszky egyik tanulmányában megjegyzi: „figyelemre méltó, hogy Gulyás György egyéni reformkoncepciójában már ekkor, az új iskolarendszer megteremtése előtt egy nyolcosztályos (4+4 évfolyamos alapiskola) és egy 4 évfolyamos középiskola (zenegimnázium) szerepel.” (Pukánszky, 2014, p. 331.)

Ez az iskolamodell természetesen nem újkeletű, hiszen a húszas évek nagy formátumú kultuszminisztere, Klebelsberg Kunó „a kultusztárca 1928/9. évi költségvetésének tárgyalásán mondott expozéjában” már megfogalmazta azon igényét, hogy nyolcosztályos népiskolákat kell létrehozni: „utóvégre meg kell csinálnunk, mert a Német Birodalom és Ausztria már a 8 éves népiskolánál tart és mert Románia is.” (Ujváry, 2013, pp. 76–77.) A nyolcosztályos iskolai modell részleges bevezetése Hóman Bálint minisztersége idején indult az 1940. évi 20. törvénnyel, amely kimondta, hogy az alsó tagozaton – 1–4. osztály – megmarad a korábbi osztálytanítós rendszer, míg a felső tagozaton – 5–8. osztály – szakrendszerű oktatás lesz. A nyolcosztályos általános iskola szervezését 1945. augusztus 18-án rendelték el ismét. (Mészáros, Németh és Pukánszky, 2005)

Az Emlékirat első részében olyan, a zenei nevelést érintő gondolatokat olvashatunk többek között, mint: a zenei vezetők képzése, vidéki intézmények létrehozásának szükséglete (gyakorlati iskola), a felszabadult gyermek, aki végre gyermek lehet a játékdalok, mondókák, népdal és tánc által, a város, illetve vidék közötti összeférhetlenség, a magyar zenei anyanyelv ápolása, a magyarabb gyermek, aki nem „gyökeretlen”.

Gulyás hiánypótlást kívánt véghez vinni az intézmény létrehozatalával, amely képes volt orvosolni az elavult, régi iskolai énektanítást – amit Kodály Zoltán oly sok-

szor kritikával illetett. Komplex módon kell tekintenünk a zenei nevelésre, ami lelki tápláléka lehet a gyermeknek azáltal, hogy csak minőségi zenéhez juttatjuk.

Itt szeretnénk megjegyezni, hogy egyfajta kettősséget lehet majd felfedezni az intézmény létrehozására irányuló támogatottságban. Keresztury Dezső vallás- és közoktatásügyi miniszter 1975-ben a *Muzsika* folyóiratban *Levéltörédék* címen megjelent visszaemlékezésében a következő képen írt erről: Kodály „akkor még fontosnak tartotta a városi zeneiskolák újjászervezését, s ezért ellene volt, hogy Békés-Tarhos egykori szellemi sivatagját oázissal gazdagítva: az ottani kastélyban és körülötte létrehozzuk azt a zenei népi kollégiumot, amely rövid fennállása idején is sok jó példát, kezdeményt és lehetőséget adott zenei életünknek”. (Keresztury, 1975. pp. 1–3.) Ezzel együtt akkor is érdekes Kodály elutasító magatartása – aki ebben az időszakban a Művészeti Tanács elnöke volt –, hogy voltaképpen az ő zenei neveléssel kapcsolatos zenepedagógiai írásai, útmutatásai adták az iskola gerincét. Ádám Jenőnek közvetlenül volt „szerencséje” átélni a mester viszolygó, délibábosnak gondolt „tarhosi paraszt zeneiskoláról” alkotott hozzáállását, mivel a „jókora aktacsomót” neki adta oda véleményezésre. (Székely, 2008, p. 65.)

Ezzel szemben Ádám Jenő fantáziát látott ebben az iskolában! Az iskola történetéből az is kiderül, hogy többek között Ádám Jenő biztatására látogatott el 1950. június 5-én Kodály Tarhosra. Legnagyobb meglepedésére – és ezzel a korábbi fenntartásait megkövetve – „öt szóban foglalta össze” a látottakat: „Tarhos nagy jövő előtt áll.” (Gulyás, 1988, p. 66.)

Életreformelemek

Kodály munkásságával foglalkozó tanulmányokat jobbára zenetörténeti és zenepedagógiai megközelítésben olvashattunk (többek között: Dobszay, 1984; 1991; 2009; Eősze, 1956, 1970; 1977; 2000; Erős, 2008; Gál, 1972; Gönczy, 2009; Szögi, 1994; Szőnyi, 1979; 1984; 1988). Ezzel szemben viszonylag kevés értekezés született Kodály pedagógiai koncepciójáról a neveléstudomány szemszögéből, a nevelés cél- és eszközrendszere felől értelmezve azt (Mészáros, 1967; 1982a; 1982b). Mészáros István korábbi munkái tették lehetővé, hogy a 2000-es évektől induló hazai életreform-kutatásokhoz csatlakozva Pukánszky és Pethő minden részletre kiterjedően szintetizálja a kodályi életmű életreform- és reformpedagógiai motívumait (Pukánszky, 2005a ;2005b , Pethő, 2011; 2012; 2017; 2020).

Tanulmányunk szempontjából fontos volt, hogy új szemszögből és fogalomhasználattal vizsgáljuk meg a tarhosi intézményt és annak 1945-ben íródott Emlékiratát. A korábban említett, Pethő által vizsgált kodályi életreformelemek pedagógiatörténeti eredményeit vettük alapul. Ezen eredmények életreform-motívumait véltünk felfedezni Gulyás memorandumában is. Tény, hogy Németh már a 30-as évekkel lezártnak

tekinti az életreform magyarországi létét, de Kodály működése által közvetve érezhetjük még a 20-as, 30-as évek pedagógiai reformjait. Az „új korszak” vizsgálatakor az új eszmények, az új ember, összeségében az új lehetőségek korszakát érezhetjük ki.

Kemény Gábor az Embernevelés című folyóirat első tanulmányában a következőképpen fogalmazza meg az új szó fogalomhasználatát: „Az új szó ne tévesszen meg senkit. Az újat nem önmaga kedvéért keressük. Tervezetünkben a hagyományhoz ragaszkodunk, amennyiben ez a hagyomány igazán részese a magyar hagyománynak.” (Kemény, 1945, p. 4.)

Szükséges, hogy a jelen vizsgálat számára kiemeljük mindazokat a jellemzőket, amelyek megléte esetén egy irányzatot vagy törekvést az életreform-mozgalmak közé szeretnénk sorolni. Elsőként röviden összegeznénk, hogy Kodálynál mit értünk életreformelemek alatt.

A mozgalom azoknak a „fin de siècle” időszakában kibontakozó modernizáció-, kultúra-, illetve civilizációkritikai mozgalmaknak az összefoglaló elnevezése, amelyek az embert új alapokra helyezve (vagy akár a régi, ősihez való visszatérést szorgalmazva) annak jobbá tételét tűzték ki célul. Németh András a nagyvárosi embert emeli ki a kritikai szemlélet kialakításának s az életreform létrejöttének okaként, aki a természettől való eltávolodása által gyökerét veszítette. A test-lélek-szellem hármának a gyökértelensége teszi az embert kiszolgáltatottá, magányossá, elvesztetté. (Németh & Pukánszky, 2004)

Kulcsfogalomunk a kritika lesz. Az életreform-törekvések háttérében a felgyorsult folyamatok, a hagyományos értékekbe vetett hit módosulása vagy elvesztése, valamint az egyéni életút megváltozása álltak, amelyek magukkal hozták a vélt és valós kritikát, amely többek között a kultúrával (kultúrkritika) vagy iskolával (iskolakritika) szemben fogalmazódott meg. A negatív érzésekkel szemben a közösségeknek igénye volt létrehozni egy új közösséget, mely új kultúrára tartott igényt.

Voltaképpen a régivel szemben álló ellenkultúrát fogalamazták meg. A megteremtett ellenkultúrának új életfelfogás-alternatívákra és új ember- vagy a reformpedagógiához kapcsolódva új gyermekképre volt szüksége. Új életalternatívának számított a természetbe való menekülés az ősi forráshoz, ahova a szív vágyakozik (Pethő, 2011).

Hagyományörzés – zenei anyanyelv – tanárképzés

„Éreztük mindannyian, hogy veszélyes és nehéz a feladatunk. Mert hiányzott a mindenki által elérhető alap, a megoldáshoz vezető utak, szálak; a régi gyakorlat itt alig használható, újabb tapasztalatok e téren pedig még nem voltak.” (Gulyás, 1949, p. 49.) Ezek a visszaemlékező gondolatok Gulyástól származnak, két évvel az intézmény megalakulása után, 1949 tavaszáról. Czövek Erna, az akkori Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, majd a Népművelési Minisztérium zenei előadója, a Zenepedagógiai

szaklap szerkesztője és Tarhos „egy remek párfogója” kérte meg Gulyást, hogy az addigi munkáról írjon egy tanulmányt. (Gulyás, 1988, p. 52.) Az újabb tapasztalatok voltaképpen a régire való építkezésből eredtek. Mit is értünk ez alatt?

A Kodály írásaiban gyakran szereplő ősi forráshoz, a népdalhoz való visszatérés, annak újbóli felfedezése és mindennapos használata lett az intézmény motorja: „... gerincét éppen a népdal képezné, amelynek a nyelve igazán magyar, s nemcsak a dalt magát, de a sok magyarul szóló kifejezést is visszalopjuk a tanulók szívébe.” (Gulyás, 1988, p. 25.) A falu, a vidék tisztelete ezáltal az ősi forráshoz, a gyökerekhez való visszatérés lehetőségét adja – „gyökerében lenne magyar”. Ehhez szorosan kapcsolódik „a magyar vidéktől való beteges irtózás” kritikai megfogalmazása. (Kodály, 1967a, 1982a p. 49.) Ennek az „irtózásnak” kétféle megközelítése van – Kodály és Gulyás szerint –, amit Tarhos az intézményesülése által lesz hivatott „megoldani”.

Kodály számára a falu, a vidék az a hely, ami „megmentette a tradíció folytonosságát”. Ez a folytonosság nem más, mint a magyar népdalkincsnek, a magyarság lélekének a megőrzése és ápolása úgy, hogy az szerves részét képezi a tanítandó zenei anyagnak. „A magyar népdal tehát nem pusztán a mai falusi élet visszhangja, nem csak a »falusi ember primitív érzéseinek« kifejezője (...), hanem az egész magyar lélek tükré.” (Kodály, 1967a, 1982a, p. 34.)

Ugyanez elmondható Gulyásról is, aki a zenei anyanyelv használata által egy egészséges, helyes zenei gondolkodású gyermeket lát kibontakozni: „Van zenei anyanyelvünk, csak nem ismerjük, nem élünk vele. (...) Van zenei anyanyelvünk, de nem tudunk mit kezdeni vele. Hát tudjunk! Erre tanítson, neveljen az énekiskola.”

Kodály ezen meggyőződését más korai írásaiban is felfedezhetjük:

„A magyar népzene”(1925): „A falu megmentette a tradíció folytonosságát. A mi dolgunk átvenni tőle és tovább ápolni. A tűznek nem szabad kialudnia.”

„Magyar zene”(1925): „A magyar népzene nem egyszerűen a népesség legnyersebb és legműveletlenebb osztályának zenéje. (...) A magára hagyott középső- és parasztosztály az örökös harcok nyugtalan évszázadai során híján volt mindazon feltételeknek, melyek révén maga-magából nagy művészetet teremthetett volna. (...) a zenei hagyomány ősi nemzeti kincse egyedül a parasztságra korlátozódott.”

„Népzene”(1927): „Köznép, parasztság... hallom, mi köze lehet a művészethez? Az, hogy a magyarság egészéből egyedül őrizte meg azt a szikrát, amelyből, ha van mivel táplálni, felgyúlhat a nemzeti művészet tüze.”

„A magyar népdal művészi jelentősége”(1929): „Ezért van a művészi magyar zene kialakulására sokkal nagyobb fontossága a népdalnak, mint talán más európai országokban volt. A magyar zenei Helikon is, ha élni akar, csak a mezőtől tanulhat. Így adja vissza a mező az egész nemzetnek a századokon át híven megőrzött kincset.”

A magyar népi gyermekdalnak és népdalnak az iskolai zenei nevelés kardinális részévé kellett válni, hiszen nemcsak a magyar zenei nyelv elsajátítása, hanem maga a

magyar nyelv alapos ismerete és helyes, pontos használata is cél volt. Hiszen ezek által lesz képes „a szilárd meggyőződésen alapuló tiszta magyarságtudat” kialakítására, erősítésére és elmélyítésére az iskolai nevelés. (Mészáros, 1988)

Kodály írásaiban sokszor találkozunk a „kellő zenei képzettségű tanerők” fogalmával. E szavak mögött egy teljes nevelési elvet, illetve kritikát látunk megfogalmazódni a kor elavult oktatásáról. Hiszen csak a jól felkészült, naprakész tudással rendelkező nevelő képes minőségi tudás átadására, a tantárgy elmélyítésére, annak megszerettetésére. Ezt már kora gyermekkorban kell elkezdni, lehetőleg az óvodában, ahol elhivatott óvodapedagógusok foglalkoznak a gyermekkel. Ezen meglátását támasztja alá azon nyilatkozata, amely 1937-ben jelent meg Vidéki város zeneélete címmel, ahol maga a mester szembesül a jövő nevelőinek színvonalatlan énekes tudásanyagával: a Schneider Fánival. Kodályt idézve: „...s hirtelen megláttam, hogy a jövő nemzedék nevelői és anyái az analfabétaságnál is rosszabb, teljes zenei züllöttségben nőnek föl.” A cikk záró részében újfent utal az alkalmatlan tanerőre, de ugyanakkor reményt lát az új nemzedékben, akik elindultak az általa elképzelt zenei úton.

Kodály ezen nyilatkozatát természetesen nem kívánjuk túlértékelni, hiszen ez csak egy a sok közül. Számos, korábban megjelent tanulmány szerkezeti felépítését nézve mindig szóvá teszi a tanerő kérdését. Az 1929-ben megjelent *Gyermekkarok* című cikk az elsők között volt, ahol Kodály a vezetők rátermettségéről, hiányáról és a tanári pálya megbecsülése mellett emelt szót. De fontos azt is megemlíteni, hogy sajnos sokszor nem tisztán a tanerők alkalmasságán múlt a zenei nevelés minősége, hanem sokkal inkább a „protekción”, az „összeköttetésen”, vagy akár a „pártközi megegyezés” döntött egy-egy hely betöltésekor: „Így teljesen természetes, hogy sok fontos helyen arra teljesen alkalmatlan emberek ülnek, és szinte véletlen a »right man at right place«. Pedig ma csak a személyes kiválóság egyenlítheti ki a tanterv és képesítés hiányait. Sokkal fontosabb, hogy ki az énektanár Kisvárdán, mint hogy ki az Opera igazgató. Mert a rossz igazgató azonnal megbukik. (Néha még a jó is.) De a rossz tanár harminc éven át harminc évjáratból öli ki a zene szeretetét.” (Kodály, 1967a, 1982a, p. 43.)

A kodályi zenepedagógia koncepciójának létrejöttét kétségtelenül egykori tanítványának, Ádám Jenőnek a módszertani kidolgozása tette mindenki számára érthetővé. Az általa kiadott szakszerű és részletes módszertani könyv a *Módszeres Énektanítás*. A relatív szolmizáció alapján az akkori idők – Kodály által elismert: „Írja meg végre az iskolai énektanítás módszertanát!” – hiánypótló szakmai anyagának számított. (Székely, 2000, p. 17.)

Az 1944-ben kiadott vezérkönyv előszavából az akkori fiatal tettekesz énektanítók erőt, buzdítást, lehetőséget érezhettek ki Ádám szavaiból, amit maga Gulyás is megfogadott: „Gyakorlati pedagógus lévén, jól tudom, hogy a siker titka elsősorban a tanító arravalóságától függ, amely mindenkor megtalálja a helyes utat-módot a cél eléréséhez. (...) A lehetőségek nyitva tartása kedvez az ötletes tanítónak s egyéni mun-

kára serkenti. A komoly igyekezet ekképpen végigtapogatva a lehetőségeket, könnyebben napfényre találhat. (...) Azzal a gondolattal bocsátom útjára, hogy fúrjon-faragjon rajta, alakítsa, csiszolja a legnagyobb tanítómester: a gyakorlat.” (Ádám, 1944, p. 5.) Ádám munkásságával vitathatatlanul az új magyar oktatás, a kodályi eszme megvalósítója – az iskolai nevelésben és pedagógiai munkában –, aki sajnos valahol mindig Kodály árnyékában maradt, pedig nélküle ez a munka nem ment volna végbe. Ádám nyitottságára vall – neki kell tulajdonítani az egész kodályi koncepció módszerét –, hogy Gulyás személyében garanciát látott egy ilyen horderejű intézmény létrehozására. Elhivatott, naprakész tudású, karakán emebernek ismerte meg Gulyást, hiszen növendéke volt korábban.

Ádám és Kodály is látta, hogy mennyire sok a teendő a tanárképzés terén. Ezzel a problémával maga Gulyás is szembesült, hogy nincs elég és „ilyen irányba képzett tanerő”. Gulyás meglátása, hogy a „kikerülő tanítóság, de gimnáziumot végzett tanulóifjúság, s ami még szomorúbb: zenedék és egyéb zeneiskolák zenét tanuló és magasabb zenei technikát elsajátító egyéneknél is” a tudás hiányos, ezért nem lehet eredményes. (Gulyás, 1988, p. 28.) A tanerő minőségi kiválogatása különösen az alsó fokon, a kezdő gyermekek zenei világba való bevezetésénél fontos – a magyar zenei anyanyelv megszerettetése –, ehhez „nincs is megfelelő zenei vezetője a vidéknek, talán még a városnak is kevés ilyen, akik magyar gyökerre akarnának építeni”. (Gulyás, 1988, p. 26.) Gulyás gondolata, hogy már alsó fokon – ahol megkezdődik a szakoktatás – két kiváló képesítésű és minősítésű tanító foglalkozzon az előzetesen minőségi kiválogatáson átesett gyermekekkel annak érdekében, hogy „a zenei képességek kifejlődését is elősegíteni [tudják], és tehetségük szerint a későbbi magas fokú képzettség elsajátítására” legyenek képesek. (Gulyás, 1988, p. 28.)

És itt jön a vidék és a falu fontosságának a szerepe, hogy miért is vidéken kell ezt az intézményt létrehozni: „Vannak növények, amelyek nem nagyon bírják el a környezetváltozást. Élnek ugyan, tán még virágoznak is, de gyümölcsöt ritkán és akkor is keveset teremnek. A megújuló énekiskolának létfontossága lesz, hogy ne szakítsuk el a gyökerétől, amelyből táplálkozik. Így biztos izmos fává terebélyesedik, amelyik bőségesen és egészséges gyümölcssel fizet majd az érte hozott áldozatokért, munkáért. Legyen ez az iskola a vidék szakiskolája, a falvak iskolája, bizonyosságul annak, hogy magasabb zenei képzésünk gyökerére talált végre, hogy a környezetében benne maradt gyermek ugyanolyan lélekkel térjen vissza, mint amilyenel elbocsátotta a falu, vagy tanya.”

A Gulyás által írt memorandum forrásmunkája az Iskolai énekgyűjtemény előszava. Olyan kulcsfogalmak szerepelnek ebben a kodályi tanulmányban, melyek az intézmény szempontjából meghatározó fajsúllyal bírnak. A népdal, néphagyomány, a nemzet zenei anyanyelve és a tanterv – utóbbi tartalmát illetően igazodott a két világháború alatt kialakult értékelméleti tantervfelfogáshoz – érezteti az új lehetőségek korszakát.

Az életreform-közösségnek mint fogalomnak továbbélési lehetősége a tarhosi iskola. A kritika, amit a fiatal tanító, Gulyás György megfogalmazott, egy új közösség meggyökeresedésének a lehetősége, sajnos megmaradt az utópiák szintjén.

Az 1945. augusztus 3-án beadott memorandumra, Gulyás meglepetésére, gyors válasz született még ugyanazon hónap augusztus 17-ével. Békéscsaba vállalta a leendő iskola elhelyezését – ami újabb bonyadalmat okozott az intézmény életében, nevezetesen a dologi kiadásokat illetően. Az Emlékirat beadásakor még nem készült el az iskola helyi tanterve és óratervezete, azt pótlólag 1946. február 1-jén küldte meg Gulyás, mert nem állt rendelkezésére semmilyen minta.

Összegzés

Tanulmányunk arra vállalkozott, hogy egy rövid betekintést engedjen a feledésbe merült kodályi eszmék első intézményesült iskolájának memorandumába. Korábbi kutatások ezzel még így nem foglalkoztak. Az Emlékirat kulcsfogalmai, Kodály írásai, valamint a mai neveléstudományi kutatások, életreform-tanulmányok fogalomhasználata egymást kiegészítve rámutatnak, hogy jogos az a kritika, mely szerint elavult, hiányos volt a zenei nevelés minden szinten, mert ez az intézmény képes lett volna a népi kultúra gyökereire és a nemzeti művelődés kincseire építve a gyökértelen szakadékot a tehetségmentés által orvosolni.

Irodalom

- Gyarmath, O. (2001). „*Tudsz-e Tarhosért lelkesedéssel dolgozni?*”. Békés: Békés Város Önkormányzata.
- Dobszay, L. (1984). *Magyar zenei történet*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Dobszay, L. (1991, 2009). *Kodály után. Tűnődések a zenepedagógiáról*. Kodály Intézet.
- Gál, Z. (1972). *Az én zeneszerzőm Kodály*. Budapest: Zeneműkiadó.
- Székely, M. (2000). *Ádám Jenő élete és munkássága*. Budapest: Püski Kiadó.
- Székely, M. (2008). *Ádám és Kodály*. Carbocomp Kft. Nyomda.
- Németh, A., & Pukánszky, B. (2004). *A pedagógia problémátörténete*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Gönczy, L. (2009). Kodály-konceptió: megértés és alkalmazás nehézségei. *Magyar Pedagógia*, 2.sz.(109), 169–185.
- Szögi, Á. (1994). „*Ez az iskola valaha Kecskemét dicsősége lesz*”. Kodály Intézet.
- Gulyás, G. (1949. III. évf. 4. sz.). Tarhos. *Zenepedagógia*, 49–53.
- Gulyás, G. (1971). *A békéstarhosi zenei nevelés tanulságai*. Debrecen Megyei Városi Tanács, (1–13). Debrecen.

- Gulyás, G. (1988). *Bűneim... bűneim?* Békés Város Tanácsa.
- Sík, S. (1945). *Demokrácia és nevelés*. Nevelők Könyvtára.
- Szőnyi, E. (1979). *Öt kontinensen a zene szolgálatában*. Gondolat Kiadó.
- Szőnyi, E. (1984). *Kodály Zoltán nevelési eszméi*. Tankönyvkiadó.
- Szőnyi, E. (1988). *Zenei nevelési irányzatok*. Tankönyvkiadó.
- Erős, I. (2008). Kodály-módszer, Kodály-koncepció, Kodály-filozófia. *Parlando*, 50. 5. sz., 4–9.
- Eősze, L. (1956). *Kodály Zoltán élete és munkássága*. Zeneműkiadó.
- Eősze, L. (1970). *Forr a világ... Kodály Zoltán élete*. Móra Könyvkiadó.
- Eősze, L. (1977). *Kodály Zoltán életének krónikája*. Zeneműkiadó.
- Eősze, L. (2000). Örökségünk Kodály. *Válogatott tanulmányok*. Osiris Kiadó.
- Kedves, T. (2004). A magyar zeneművészetért. *Válogatott Írások és képek Gulyás György hagyatékából*. Csokonai Kiadó.
- Kemény, G. (1945/46 I. évf. 1-2. sz.). Demokratikus iskolareform. *Embernevelés*, 2–20.
- Keresztury, D. (1975. 18. évf. 4. sz.). Levéltöredék. *Muzsika*, 1–3.
- Keresztury, D. (1994). Levéltöredék. In D. Keresztury, *Féktelen idő* (old.: 136–137). Tri kolor Kiadó – Intermix Kiadó.
- Kodály, Z. (1954). *A zene mindenkié*. Zeneműkiadó Vállalat.
- Kodály, Z. (1967a). *Visszatekintés I*. Zeneműkiadó Vállalat.
- Molnár, A. (1933). *A gyermek és a zene*. Somló Béla Könyvkiadó.
- Mészáros, I. (1967). Kodály és az „Éneklő Ifjúság”-mozgalom. *Pedagógiai Szemle*, 6. sz. (17.), 521–532.
- Mészáros, I. (1982a). Kodály, Németh László és a reformpedagógia. *Magyar Pedagógia* (4.), 307–322.
- Mészáros, I. (1982b). Kodály és neveléstudomány. *Pedagógiai Szemle*, 11. sz. (32.), 963–980.
- Mészáros, I. (1988). *Óvodai zenei nevelésünk másfél évszázada*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Mészáros, I., Németh, A., & Pukánszky, B. (2005). *Neveléstörténet*. Osiris Kiadó.
- Ádám, J. (1944). Módszeres Énektanítás. *A relatív énektanítás alapja*. Turul Kiadó.
- Pethő, V. (2011). *Kodály Zoltán és követői zenepedagógiájának életreform elemei*. Doktori értekezés.
- Pethő, V. (2012). Kodály zenepedagógiájának életreform elemei. *Parlando*.
- Pethő, V. (2017). Kodály zenei nevelési koncepciójának értelmezési lehetőségei. In A. Németh, & B. Pukánszky, *Gyermekek, tanárok, iskolák – egykoron és ma. Tanulmányok a 90 éves Mészáros István tiszteletére* (pp. 133-125). ELTE Eötvös Kiadó.
- Pethő, V. (2020). In A. Dalos, & V. Ozsvárt, *Járdányi Pál és kora. Tanulmányok a 20. századi magyar zene történetéből (1920-1966)* (pp. 221-240). Rózsavölgyi és Társa.

- Pukánszky, B. (2005a). Kodály Zoltán zenepedagógiai munkásságának életreform motívumai. In A. Németh, G. Mikonya, & E. Skiera, *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója* (pp: 192–213). Gondolat Kiadó.
- Pukánszky, B. (2005b). Kodály Zoltán zenepedagógiája és az életreform. *Iskolakultúra* (2), 26–37.
- Pukánszky, B. (2014). *Tehetségmentés és életreform: Tarhos példája*. In A. Németh, B. Pukánszky, & V. Pirka, *Továbbélő utópiák – reformpedagógia és életreform a 20. század első felében* (pp. 328–348). Budapest: Gondolat Kiadó.
- Ujváry, G. (2013). *„A legnagyobb álmú magyar kultuszminiszter”*, gróf Klébelsberg Kunó. Kairosz Kiadó.